

voltál, Észállat vagy, akit hidegen Hagy a számai zsoltár.“ — A polgársághoz való tartozás és ugyanakkor az anyagi érdekek fennhéjázó megvetése, a szocializmustól való indokolatlan félelem és a történelmi s erkölcsi szükségszerűség látnoki felismerése; a kor nagy kérdéseinek mély átérzése és azok megoldásának lehetetlenségéből fakadó komor elkeseredés és gyilkos irónia, érzékeny széplélek és tévelygő, de mindig harcos ember, ime néhány vonás Heine arcképéhez. Ebből a szempontból kell és lehet csak Heine kérdését felgöngyöltetni a korszerű átértékelés alkalmával. S amíg sor kerülhet erre, — addig művei beszélnek magukért. Heine nem hagyja magát sem elhallgattatni, sem reakciós célokra kiszajátítani.

(Cluj)

Csehi Gyula

ÉLŐ TÖRTÉNELMI DRÁMA. A Goebbels-uralta német színpad a perifériára szorított minden eddig volt dramaturgiai értéket. A fehér egerek és bűzbombák argumentuma erősebb és diadalmasabb volt, mint a Brechtek, Wolfok és Piscatorok etikai és tudásbeli plussza. A mai német színpad hőroza Schlageter lett, az önműködő automata, aki revolvért ránt, ha ezt a szót hallja, hogy kultura.

A német kulturperiódus utolsó nagy színpadi eseménye a magyar Háy Gyula történelmi drámája volt, melyet egy svájci kiadó most könyv alakban mentett át értékigazolásnak és váddokumentumnak (*Gott, Kaiser und Bauer*. Oprecht & Helbling, Zürich). Annak idején 1932 decemberében a náci terror következtében az állandó zsufolt házak ellenére le kellett venni a berlini Deutsches Theater műsoráról, mert „nem lehet túrni, hogy a német nép történelmi fejlődésének motívumait meghamisítsák. Már pedig azt meg kell hagyni, hogy Julius Hay az illúziók szétrombolásához elsőrendűen ért.“ (Angriff.)

A német nemzeti szocializmus ellensége minden valóságnak, legyen az kézzelfogható mai konkrétum, vagy történelmi valóság. Illúziókból él és illúziókat éltet. Korszerű jelszavak, vagy történelmi frázisok: egyformán valóságot hamisítanak és illúziókat erősítenek. Ellenség mindenki, aki illúziókkal nem törődve a tegnap és ma egyformán elferdített valóságára hívja fel a figyelmet. Ellenség Háy Gyula, aki történelmi illúziókat rombol, amikor kimutatja, hogy a hatalomért való tülekedés valósága: történelemmé avatott nagystilű üzlet, kalandorfelelőtlenség és cinikus komédia, melynek semmi köze nem lehet takaró frázisai valóságához: nemzethez, hazához, néphez. Császárság, pápaság, a hatalmi kérdés: adok-veszek. De a tét: népek, akiknek semmi lényeges közük sem az egyikhez, sem a másikkhoz. A történelmi illúziók rombolása a jelenre is kihat. Ha Háy történelmi drámája csak Zsigmond, Huss és a pápa történelme lenne, Háy Gyulát nem avatták volna ellenséggé a náci rohamcsapatok. Ebben a drámában a drámai mag kisugárzása azonban kikezdi a jelen hatalmasságait is. Zsigmond a felelőtlenül trónokra ráhibázó kalandor, aki nemcsak polgárokat hizlal, hogy aztán jól megfejhesse őket, de aki a feltörő forradalmi erőkkkel, a Hussokkal is elkezd kacérkodni, amikor ennek hatalmi érdekéből hasznát veszi, hogy aztán minden skrupulus nélkül elejthesse... ez a Zsigmond kísérteties közelségbe kerül korunk egyik hőrozával, aki — miután eleget kacérkodott a forradalmi demagógiával — a tavalyi nürnbergi pártnapon — szimbolikusan — már kinyújtotta kezét a német-római császárság uralmi jelvényei után és aki — a tegnapi forradalmi kacérkodást rég feledve — egyforma elánnal veti magát a népi ellenségre, akárcsak Zsigmond a hussitizmus vallásforradalmi magvát társadalmi és népi síkon kiterébélyesítő Zsiskára.

Háy Gyula tudatosan rombol történelmi illúziókat, mert tudja, hogy

az eddig irt történelem és az eddigi történelmi drámák — illuzióvalóságukban — az uralkodó rétegeket szolgálták — tudatosan. Miután felállította a tételt: „csak a történelmi igazság nem szolgálja a polgárságot“ — az adatok és tények kontrollja után egy magasabb — dialektikusabb — összefüggés atmoszférájában kontsruálja élő valósággá a történelmet. Drámájában a történelmi igazságot erősítőn a politikai realizmus jelenti azt a fluidumot, mely évszázadok kriptaszagából kilugozza az illuziók mérgét. A történetíró egydimenzióju képet ad, a drámairó élő figurákba élő szavakat — éltető levegőt — lehel. A konstanzi zsinat nem véletlen téma. Itt tiszta tenyészetben máglyába csucsosodón metszették egymást a korrupt hatalmi tényezők és a szúzi tisztaságú forradalmi erők. Itt ebben az ütköző pontban bizonyítón lehetett megmutatni a tűz- és víz-erőknek összeférhetetlenségét. Minden tudott adottság figyelembevételével meg kellett mutatni, hogy ennek a zsinatnak hogy kellett lefolyni, hogy történelem, hogy valóság lehessen. És a nézőnek és az olvasónak rá kell bólintani: csak így lehetett, máskép nem lehetett. Zsigmond, a pápa, Huss, az urak és Zsiska csak ilyenek lehettek, csak így beszélhettek. Az azóta volt történelem és a ma egyformán bizonyítják Háy politikai realizmusának hitelességét. (F. Z.)

A NAGY VALSÁG — elméleti vonatkozásában — végre megtalálta igazán rátermett történetíróját. Az a francia könyv (Eugène Varga: *La Crise*, Bureau d' Editions. Páris, 1935.), mely pár héttel ezelőtt jelent meg Párisban minden rövidsége ellenére tartalmazza a gazdasági világválság összes fontos tényezőit és jelenségeit. Az előszó — hogy csupán a könyv tartalmi ismertetésére szoritkozunk — kihangsúlyozza, hogy „a nagy gazdasági válság sajátosságai, valamint a rákövetkező depressziós időszak sajátos jellege csupán a periódikus válságok elmélete alapján érthetők meg“. Az ezután következő s a válság gazdasági alapjait tárgyaló fejezet a válságelmélettel foglalkozik. Kiderül itt, hogy — általában — miben áll a válságok oka. A válság-elmélet természetesen a „tisztá kapitalizmus“ feltételén alapul, viszont szerző az idő és hely konkrét körülményeinek jellemzéséből indul ki, amikor az 1928—33-as nagy válságot tárgyalja. Megmutatja az új korszak mennyiségiből minőségibe átcsapó jellegzetességeit. Gazdag statisztikai anyaggal illusztrálja a gazdasági világválság mélységét, szokatlanul hosszú tartamát, világméretekben való kiterjedését, társadalmi és politikai következményeit. Behatóan foglalkozik a nemzetközi agrárválsággal, melynek az ipari válsággal egyetlen közös vonása az, hogy szintén krónikus tultermelési válság, viszont konkrét gazdasági okai a mezőgazdasági termelés egyenetlen fejlődésében, elmaradottságában, az ipari válság romboló kihatásaiban és a földjáradék aránytalanul magas színvonalon történt kialakulásában keresendők. Igen tanulságos a jelenlegi mezőgazdasági válság és a 19. század második felében fellépett agrárkrízis közti történelmi összehasonlítás. A mult századvégi mezőgazdasági válság csak európai jellegű volt, míg a jelenlegi az egész világra kiterjed, annak megoldását magában hordta a még emelkedőben lévő világgazdasági fejlődés, míg a mostani az egész termelési rend szerkezeti válságának közepette folyik és annak további kimélyülését idézi elő. — A könyv különben a gazdasági világválságot három szakaszra osztja:

„a) 1928-tól 1929 közepéig a világ ipari termelése még emelkedett, de a termelt áruk már eladatlanul halmozódtak fel.

b) 1929 közepétől 1933 végéig a tulajdonképpeni válság, melynek mélypontja körülbelül 1932 közepére tehető.

c) 1934-től a depressziós időszak, mely az ipari termelés dinamiká-